

Zerek

Branislav Nušić

Drugu polovinu beogradske trgovačke čaršije čini Zerek. Zerekom se zvala današnja Ulica kraja Petra od raskršća sa Uzun-Mirkovom ulicom pa naniže sve do Dušanove ulice. To je najcentralniji deo i najživlja ulica starog Beograda. Dok je u onome delu ka Sabornoj crkvi, koji se zvao Glavna čaršija, bilo i grosista i velikih radnji i magacina, dotle su se na Zereku sabrale sve zanatlije i radnje na detalj. Pa i po samim nosiocima firmi bilo je izvesne razlike između Glavne čaršije i Zereka. Dok u Glavnoj čaršiji preovlađuje potpuno hrišćanski elemenat - Srbi i Cincari - dok se u toj čaršiji nalazi svega jedan nehrišćanin, Ruso, saraf, dotle je Zerek mešavina svih vera i svih rasa: Srba, Cincara, Turaka, Jevreja, Jermena i Bošnjaka Muslimana, ako ove treba izdvojiti kao zaseban elemenat.

Uostalom, Zerek je i najstarije beogradsko naselje. Svi Turci, erlije, tu su imali svoje kuće sakrivene u duboke bašte. Sem njih, a ispod Dušanove ulice pa sve do Jalije bila je poznata jevrejska mahala. Jedva pokoji Cincarin starosedelac ako je tu ranije imao kuću. Tek od odlaska Turaka iz Beograda počeli su Srbi i Cincari (a naročito ovi poslednji) da otkupljuju turska imanja i da naseljavaju Zerek.

Zerek je turska ili jos verovatnije arapska reč. Po jednome tumačenju, koje je i u literaturi zabeleženo, ta reč znači: mudar, pametan, trezven, bistar. Ona se kao pridev dodaje imenu čoveka koga cene kao mudra i pametna. Tako će reći: Zejrek-Mahmud, Zejrek-Ismail itd. To tumačenje pretpostavlja da je u tome kraju Beograda stanovao nekada kakav zejrek i bio toliko popularan da je svoje ime prostro na ceo kraj.

Ovo mi tumačenje izgleda i proizvoljno i neozbiljno. Meni nije poznat primer da su Turci po ličnim osobinama (pridevu) nekoga čoveka davali imena mestu; oni su ga davali samo po ličnome imenu (kao i mi: Petrovac, Mihailovac, Aleksandrovac). Zejrek je verovatno termin koji obeležava izvesan oblik ili formaciju tla. Interesantno je da i u Carigradu postoji mahala koja se zove Zejrek i da i ona počiva na padini kao i naš Zerek. Postoji i u Maloj Aziji mesto koje se zove Zerek. Izgleda vrlo verovatno da su stanovnici toga mesta u Aziji naselili onu mahalu u Carigradu, kada su ga Turci osvojili i izabrali sebi sličan teren kakav je onaj u njihovome gradu. Tako je isto moguće da su ti Zerečani iz Carigrada došli zatim u osvojeni Beograd i istovetnome terenu dali ime Zerek.

Po tome imenu nazvana je i džamija, koja je u tome kraju postojala, Zejrek-džamijom, iako je ona za turske vladavine imala zvanično ime Bajrak-džamija. Ta džamija i pod tim imenom i danas postoji i služi Alahu.

Pokušaćemo ovde da rekonstruišemo Zerek šezdesetih godina prošloga veka kako bi se stekla što bolja slika toga interesantnoga kraja naše prestonice.

Kada stanete na raskršće Uzun-Mirkove i Kralja Petra ulice, leđima okrenuti Savi a licem Dunavu, onda je s vaše desne strane bio ovaj red radnja i dućana u to doba:

Na samome uglu bila je radnja čuvenoga Jovana Papa-Naska bakalina. Do Papa-Naska bila je znamenita firma Braća M. Bodi koju je osnovao ćir Guša Bodi, čija je porodica i danas još vrlo prostrana i ugledna. Ma koliko čovek toga doba, ćir Guša je polagao jako na prosvetnost i vaspitao je svju decu tako da mu je kćerka Anka, koja se udala za Svetomira Nikolajevića, tadanjeg mladog profesora Velike škole, bila jedna od najotmenijih i najobrazovanijih dama u Beogradu.

Do gazda-Guše bio je neki terzija čijeg se imena ni ja ni stariji od mene ne mogu da sete. Do toga terzije bila je radnja Jove Kujundžića, oca Janićija Kujundžića, koji je docnije, u doba kada je ta manija nastala, promenio svoje ime i nazvao se Milan Kujundžić a, po nazivu jedne zbirke svojih pesama, dodao svojem imenu i prezimenu još i nadimak "Aberdar". Milan Kujundžić Aberdar bio je jedan od najagilnijih i najoduševljenijih učesnika omladinskoga

pokreta, profesor Velike škole, predsednik Narodne skupštine i ministar prosvete. Bio je šurak naučnika Stojana Novakovića.

Do Jove Kujundžića bila je radnja Joze Tenešdžije koji je trgovao sa carigradskim esapom. Do Joze Tenešdžije bio je Tefa, bakaln, pa onda G. i G. Nuša. Jedan od ortaka ove firme bio je Kir Geras, onaj kojega je Stevan Sremac ovekovečio u svojoj priči istoga imena. Do G. i G. Nuše bila je radnja Antonija Simića, zatim jedan Muhamedanac koji je držao bošnjačku robu i do njega gazda Marko Mitrović sa carigradskom robom. Do gazda-Marka bila je jedna turska kafana. Tu je bilo tada i jedno sokače.

Odmah posle sokačeta bila je radnja gazda-Pešikina. Ta porodica i danas još ima živih članova u Beogradu. Do Pešike je bila sitničarska radnja Maclijaha Buli a do Bulija kolonijalna radnja Dimitrija Kumanudija, oca Koste Kumanudija, profesora univerziteta, ministra i predsednika Narodne skupštine. Do Kumanudija držali su radnju neki Bošnjaci, braća koja su prodavala bosansku robu. Do Bošnjaka bila je ugledna radnja sinova Bajrama Mahmuda a do njih Pešikine magaze. Do Pešikinih magaza bila je radnja Mace pekarke a do nje Mate Klozera. Do Mate Klozera bila je duvandžinica Stojana Dančevića a do ove apoteka Delinijeva. Do apoteke je bio čuveni Davičov han a zatim dućan Nikole Džange koji je držao Nikola Kiki. Na uglu, na današnjoj Dušanovoj ulici, kafana Tala Stefanovića, kraće zvana Taletova kafana, koje ime i danas nosi. Tale Stefanović je otac publiciste i književnika Pere Taletovog.

Taletovom kafanom završava se desna strana Zereka od Uzun-Mirkove do Dušanove ulice.

Levu stranu Zereka, kada se pođe od današnje Uzun-Mirkove ulice, počinje ćir Nikola Šonda (otac fabrikanta čokolade i bankara Mihaila Šonde), a do ovoga Dangalo pamuklijaš, otac poznijega p-pukovnika Koste Naumovića-Dangala. Do Dangala je bila trgovina Mate Jovanovića, jedina na Zereku koja je imala firmu na evropski način. Ta firma je glasila: "Trgovina Mate Jovanovića kod pastirke". Do Mate je bio poznati Fiča jorgandžija a do ovoga čitav niz, četiri li pet, pamuklijaša gde se po ceo dan na ćepenku drndala vuna. Iza ovih pamuklijaša bio je sokačić a preko sokačića bakalnica Dume Jane, oca poznatoga beogradskog sudije Đorđa Jane. Do Dume je bio čiča Vasiljko papudžija a do ovoga Andreja berberin. Do berberina je bila kuća ćir-Ničina a odmah do nje znameniti Pelivan, preteča svih današnjih Pelivanovića koji su se toliko razmnožili po Beogradu. Do Pelivana je bila Hodžina kafana a zatim prostrana poljana na kojoj je bila i džamija, ova koja se i danas održala.

Ispod poljane na daljoj strmini Zereka, ka Dorćolu, bio je najpre Tone piljar a do njega kuća Stojana Dančevića, pa onda magaza Petre Džehane i do nje dućan Petra Đeme koji je imao dva sina, jednog poznijeg apotekara i drugoga Vasu, darovitog boema koji je umeo pisati dosta uglađene stihove te je ispunjavao dugi niz godina stupce svih humorističnih listova.

Do Đeminoga dućana bile su magaze Mace Dukine a do ovih Nestor Kalupdžija. Do Nestora Kalupdžije znamenita Đozina kafana a odmah do nje Milutinova kafana. Iza ove druge kafane bio je mali sokak a preko sokaka opet kafana Jovana Dere. Do te kafane bio je Blagoje bakaln a do njega Dimitrije buregdžija. Iza ove buregdžinice pa sve dole do Dušanove ulice bio je čitav niz telalnica.

Dole, u Dušanovoj ulici bile su kasapnice i ribarnice.

Eto takav je izgledao tadanji Zerek, sav u ćepencima i sa niskim kućicama čiji se krov rukom mogao dotaći. Bilo je i nekoliko dvospratnih ali turskih kuća; jedina dvospratna ciglom zidana, propisne visine i za današnje doba, bila je kuća Dimitrija Kumanudija. Interesantno je da su prva dva dućana na vrhu Zereka s leve strane, koje su držali Jovan Papa-Nasko i Mihailo Šonda, bili ostaci stare dubrovačke čaršije i zidani sasvim po dubrovačkom načinu, kamenom sa zasvođenim vratima. Ti su dućani dugo trajali i tek ih je posle svetskoga rata zbrisala nova moderna građevina koja se na tome mestu podigla.

Danas se Zerek, ponevši novo ime Ulice kralja Petra, preobrazio i po njemu se ponosito uznose četvorospratne građevine - ali u njemu nema više onoga života i onoga šarenila kakvo je bilo polovinom prošloga veka.